

Rusmir Mahmutćehajić
Internacionalni Forum Bosnae
rusmir.mahmutcehajic@gmail.com

**GENOCIDSKO ANTIBOSANSTVO I STAVOVI
MILORADA DODIKA**

**Osvrt na intervju: Čulibrk, Milan, “Milorad Dodik, predsjednik
Republike Srpske: Moraju da me pošalju u zatvor da bi mi zabranili
politiku”, NIN, 30. novembar 2023, 48–52.**

**GENOCIDAL ANTI-BOSNIANISM AND
MILORAD DODIK'S STANDPOINTS**

**Review of the interview: Čulibrk, Milan, “Milorad Dodik, President of
Republika Srpska: They have to send me to prison to ban me from
politics”, NIN, 30 November 2023, 48–52.**

Milorad Dodik uporno poriče bosanstvo srpskog naroda koji živi zajedno s drugim u Bosni te baštini i dijeli svu njenu sudbinu. I sebe i druge ugoni u fikciju da je milenijsku povijest politike i kulture bosanstva moguće izbrisati. Cilj takvog poricanja je daljnje razaranje povjerenja u bosanskohercegovačkom društvu i njegovoj državi. A manjkanje tog povjerenja ugrožava i bosanske Srbe u njihovoj egzistencijalnoj potrebi za boljom budućnošću. A on se ustrajno zaklanja za fiksijski konstruiran interes tog dijela bosanskog naroda. Ustrajno traži saradnike za svoju fikciju među bosanskim Hrvatima i Bošnjacima. Budući da su mu nužno potrebni, valja pretpostavljati da ih i fiksijski i faktički proizvode i skupo plaćaju on i njegovi podržavatelji.

Brojne su implikacije ideologijskih sadržaja tog poricanja u bosanskohercegovačkoj politici, kulturi i ekonomiji. Najopasnija među njima su njegova nastojanja da ideologijski izmašta političkog i teološkog neprijatelja. Tako uzdiže svoju maštu nad realnošću pa je pretvara u razarateljske prijetnje svemu bosanskohercegovačkom. A zapravo u njegovim stavovima o bosanskohercegovačkoj državi i njenom narodu, a naročito prema muslimanima tog naroda, prepoznativo je slijeđenje i čuvanje onog ideologijskog naslijeđa, i fiksijski i faktički ozbiljeno u zločinu genocida. U Bosni živi njen narod, pluralan kao i svaki drugi. Traje i razvija se unutar sebe i u složenim uzajamnostima s okolinom. Uspostavlja i oblikuje pričanja o sebi, potčinjava se različitim unutarnjim i vanjskim vlastima te čuva i brani nade u bolju budućnost. Taj narod nije moguće svesti na imaginacijske slike

narodnih homogenosti. Kad su u važećem Ustavu spomenuta tri konstitutentna naroda – valja naglašavati tri naroda a ne tri nacije – istaknuta je i cjelina bosanskohercegovačke nacije u kojoj sudjeluju svi građani bosanskohercegovačke države – i Romi i Jevreji, i mnogi pojedinci i skupine – s posve jednakim pravima i dužnostima. Zato su svi konstituentni u toj narodnoj cjelovitosti. Svako od njih ima pravo da se vjerski i ideologijski opredjeljuje u najširem spektru svjetonazorskih različitosti te da to javno iskazuje ili ne iskazuje.

Milorad Dodik nameće i slijedi priču o muslimanima, Bošnjacima i Albancima, i katolicima i Hrvatima, kao teološkim i političkim neprijateljima njegovog vidika društvenog poretka. Iz svoje ideologijske mašte izvodi određenja svih Srba te ih uspostavlja u odnosu s dva druga konstitutentna naroda, ali onakva kakva postoje u njegovoj ideologijskoj fikciji. Tako su zapravo svi oni izvan njegove optike, i Romi, i Jevreji, i svi drugi, opako dehumanizirani, uključujući i Srbe koji mu politički nisu potčinjeni.

Uz pretpostavku da su Srbi i Hrvati dvije etnonacije koje se dogovaraju o političkom razgraničenju u dvije države – većoj Srbiji i većoj Hrvatskoj – slijedi imaginacija o Bosni u kojoj i kroz koju takvo razgraničenje može i mora biti ozbiljno. Pretpostavka za to je poricanje bosanskog naroda i svođenje njegovih muslimana na dehumaniziranu smetnju, na anomalnu vjersku zajednicu. I on i svi sljeditelji te dogme odgovorni su za čuvanje i promicanje genocidske ideologije antibosanstva. Da je upravo tako, potvrđuje i dogođeni i presuđeni genocid. A genocida nije bilo i ne može biti bez genocidske ideologije.

Govoreći o optužbi za protivustavna djelovanja i suđenja njemu za njih, kaže: “I tužilac, i sudija za prethodni postupak i sudija u redovnom postupku su muslimani, pa je jasno da je to ozbiljna hajka. (...) A, opet, imajući u vidu da tamo uglavnom sede muslimani, nemam čemu da se nadam.” (48, 49)

I tužioc i sudije su prije svega ljudi. Ma ko da su u svojim primordijalnim pripadanjima – rasnim, etničkim i rodnim, naprimjer – ili voljnim opredjeljenjima – religijskim, političkim i kulturnim, naprimjer – njihova je zadaća da budu tužioc i sudije, a to znači da govore i pokazuju istinu o nekom činjenju ili nečinjenju kojima su ugroženi javni poredak i njegovi sudionici zaštićeni zakonom. Nijedno od njihovih primordijalnih i svjetonazorskih pripadanja ne uvjetuje njihovo bivanje tužiocima i sudijama. I tužilac i sudija procjenjuju djelo optuženog počinitelja na osnovi zakona i u skladu s propisanim postupkom. Sve dok ne bude dokazano pretpostavljeno djelo, okrivljeni je nevin i njegova prava su i tad, jednako kao i nakon presude, nepovrediva.

Kad Milorad Dodik prokazuje navodnu uskraćenost tužilaca i sudija u njihovome bivanju time što jesu zato što su muslimani, to je užasavajuće poricanje njihove ljudskosti. Nije moguće biti odgovoran prema sebi i drugima ako taj ponavljani stav bude prešućen. Vršenje tužiteljskih i sudijskih službi mjerivo je jedino na osnovi njihovog bivanja pravednim u odnosu prema provjerivim činjenicama. Kada u tome uspijevaju ili griješe, voljno ili nehotice, to nije uvjetovano ničim drugim do manjkanjem odgovornosti prema povjerenim im zadaćama.

A ko je zapravo *musliman*? Može li to biti taj koji je *a priori* obezljuđen, kako je to slučaj s ideologijskim vidicima Milorada Dodika? Kadgod je izdvajana iz svojih značenjskih polja, ta riječ postaje plastična te joj je moguće učitavati sva značenja. U zamračenim vidicima Milorada Dodika njome je moguće dehumanizirati sve one kojima je ta riječ pripisiva. Jesu li tužioc i sudije o kojima govori doista muslimani ili muslimanke i šta bi to, ako jesu ili nisu, za njih značilo, valjalo bi njih pitati. Šta su zapravo tužitelji i sudije u tome kako ih promatra Milorad Dodik znaju samo oni. Ali njihove dužnosti u pokazivanju i govorenju istine ni na koji način ne ovise o tome šta on za njih kaže. Bude li pretpostavljeno da su, naprimjer, srpski pravoslavci, rimokatolici ili bilo ko drugi u smislu njihovih uvjerenja, znači li to da su *a priori* manjkavi zato što nisu uključivi u ideologijske predstve Milorada Dodika?

Niko u ukupnosti postojanja ne poznaje pojedinca bolje od njegovog samog. I kad kaže da nešto jest ili nije, to nikad nije poistovjetivo s bilo kojim drugim čovjekom. Upravo zato nastaju i traju društveni ugovori u kojima individualnost, a to znači neponovljivost, može djelovati u skladu s istinom zajedničkom za sve i neovisnom o zasebnostima svih sudionika pravnog poretka.

Valja podsjetiti da riječ *muslim/musliman* u prijevodu na jezik ovog osvrta znači "mireći", to jest "mireći čovjek". Takvog čovjeka *islam*, što u prijevodu znači "mirenje", povezuje s *es-Selamom*, što znači s apsolutnim Mirom. A apsolutni Mir je u svim metafizički zasnovanim tradicijama Jedan, Bog objavljen u Tori, Evanđelju i Kur'anu, naprimjer.

Svaki čovjek je izvorno mireći, a to znači mirenjem povezan s Mirom. Od takvog njegovog primordijalnog bivanja može biti odvrćen, voljno ili nevoljno, neznanjem ili zaboravom te onesviješćenošću ili nerazumnošću. Zato je na to svoje primordijalno bivanje mirećim podsjećan znakovima u obzorjima i u njegovom jastvu, u objavljenim mu knjigama, vjesničkim predajama i tradicijskim mudrostima. Od čovjeka se traži da to zna i svjedoči. Tome ga zovu svi vjesnici, a tako i Abraham i Mojsije, i Isus i Muhammed. Ako takvo svjedočenje nije iz slobodne volje, nije ni valjano. Može biti i ozbiljavano i iznevjeravano.

Ništa od tog nije razvidno u stavovima Milorada Dodika. Čini mu se da zna to što ne zna ili poriče ako zna. Poricanje znanog je laganje, pa je svako suđenje na toj osnovi nasilje i prijetnja nasiljem. Okrivljuje tužioce i sudije za njihovu uskraćenost u tome što jesu, svodeći ih na fantoma njegovog mraka, fantoma imenovanog muslimanom. A zapravo ne razlučuje on ljude u njihovim nepovredivim osobnostima. Ako su muslimani, smatra on, svi su jednaki u svojim uskraćenostima da budu tužioc i sudije, da govore i pokazuju istinu. A muslimani su u njegovom vidiku zato što ih on određuje takvim i zato što on tome pojmu dodjeljuje značenje koje odgovara njegovoj predstavi o svijetu i njegovim neprijateljima.

Ti muslimani njegovih vidika su neprijatelji njegove teološki zasnovane kvazipolitike. Oni su narod svediv na utvaru homogenog neprijatelja čije postojanje pravda sve što on čini. S tako izmaštanim neprijateljem nema i ne može biti ni povjerenja ni dogovora. Nema ih jer su muslimani, kako on smatra, njegovi politički neprijatelji, a on je, prema javno iznošenim stavovima, utjelovljenje pravoslavne oprečnosti svemu muslimanskom. Pri tome je njegovo pravoslavlje, to jest srpsko hrišćanstvo, poistovjetivo s cijelim srpstvom.

Svoju nelagodu s Bošnjacima, nesvedivim na bilo koje religijsko pripadanje, osvjestivim u ideji države s njenim građanima jednakih prava, nastoji riješiti u opasnome kodu svedivosti naroda na njegovo religijsko pripadanje te posljedično na onesposobljenost za političko osvješćenje. Za takvu priču potrebno mu je navodno historijsko objašnjenje, pa kaže: “Oni su svojevremeno u Sarajevu organizovali sabor, na koji su ušli kao muslimani, a izašli kao Bošnjaci, da bi zakamuflirali suštinu, jer se u negativnom kontekstu tokom rata 90-ih nigde ne pominju Bošnjaci, već samo bosanski Srbi, bosanski Hrvati i bosanski muslimani.” (isto)

Takvi stavovi Milorada Dodika mogu se činiti nevažnim. I doista, takvim se mnogima i čine. Javnost se na njih privikava te ih i ne preispituje. Ali zločin genocida je dogođen i presuđen, pa niko s odgovornošću prema sebi i drugima nema pravo da ne preispituje sve oblike dehumaniziranja koji su povezivi s dogođenim genocidom. I šutnja u odnosu na to znači moralnu neodgovornost.

Iskustvo s genocidom nad Jevrejima u nedavnoj evropskoj prošlosti uključuje i prepoznatave ideologijske obrasce koji omogućuju da taj zločin bude i izvršen. Odmah nakon dolaska na vlast njemački nacionalsocijalisti su prisegli uništavanju njemačkih Jevreja. U vremenu od dolaska Adolfa Hitlera na vlast 1933. do početka Drugog svjetskog rata 1939. godine, u Njemačkoj je usvojeno oko 400 zakona i uredbi kojima su ograničavani gotovo svi sadržaji

privatnog i javnog života jevrejskog naroda. Takvi zakoni i uredbe donošeni su na razini države, pa su ugrožavali sve Jevreje. Ali na nižim razinama vlasti, u općinama i gradovima, usvajane i provođene su brojne zasebne mjere protiv Jevreja. Nijedan kut Trećeg rajha nije ostao nedotaknut tom antijevrejskom opsjednutošću.

Već u aprilu 1933. godine donijet je zakon prema kojem su Jevreji uskraćeni za vršenje javnih poslova te zato posve isključeni iz državne administracije. Promicanjem takozvanog Arijskog paragrafa, Jevreji i drugi nearijevci proglašeni su neprihvativim sudionicima u poslovima javne politike i uprave. To je temelj Nirnberških zakona usvojenih 1935. godine. U tim zakonima Jevreji nisu određeni na osnovi njihovih vjerovanja ili svjetonazora već na osnovi njihovog porijekla. Šta god da su pojedinačno, krivica im je u porijeklu ili precima, određeno je u toj rasnoj teoriji. Zato ih valja odvojiti od takozvanog arijevskeg naroda. U mjerama koje su državne vlasti provodile u skladu s navedenim zakonima, Jevrejima je prvo onemogućeno da sudjeluju u javnim poslovima, da se upisuju na univerzitete, da imaju prava zdravstvene zaštite i tako dalje, pa tako da budu i tužitelji i sudije, naprimjer. Konačan ishod tog je holokaust, pothvat njihovog potpunog uništenja.¹

U stavovima Milorada Dodika reciklirane su ideologijske konstrukcije koje su srž genocidskog antibosanstva. U 19. stoljeću, u vremenu oslobađanja srpskog naroda od turske vlasti, nije bilo mjesta za muslimane u najvještavanoj i građenoj oslobođenoj srpskoj knjaževini/kraljevini. Za njih su postojale samo tri mogućnosti – pokrštenje, iseljenje ili pogubljenje. A oni uglavnom nisu bili ni Srbi ni Hrvati. A od toga još manje Turci. Zato je pitanje njihovog opstanka bilo vezano za pravo da budu to što jesu – ni Srbi ni Hrvati ni Turci. Bili su narod svojih jezika, povijesti i kulture. Natjerani su silom na povlačenje na posljednju liniju obrane – na pravo da budu muslimani. A bili su prije svega bosanski narod zajedno s drugim koji su prolazili ubrzanije od njih put političkih osvješćivanja u svojim etnonacijstvima u skladu sa širim evropskim društvenim procesima.

Za muslimane, a zapravo njihovo bivanje sudionicima bosanskog naroda, govoreno je da su zaostatak prošlosti i nepoželjno stanje, koji će nestati u nacionaliziranju u srpstvu. Vasa Čubrilović, jedan od stratega uništenja “stranih manjina” na prostoru takozvanih srpskih zemalja, pisao je 1937. godine:

¹ O pojedinostima u vezi s tim vidjeti: *Antisemitic legislation 1933–1939*, dostupno na: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitic-legislation-1933-1939> (pristupljeno 19. 12. 2023.)

A da dođe do masovnog iseljavanja, prvi uslov jeste stvaranje podesne psihoze. Ona se može stvoriti na više načina. Poznato je da muslimanske mase uopšte vrlo lako podležu uticaju, naročito verskom, da su lakoverne, čak i fanatične.²

Problem Novopazarskog sandžaka rešava se sam po sebi, i on ne igra u našem državnom životu onu ulogu koju je igrao 1912. godine. Samo ćemo napomenuti da se raseljavanjem Arnauta kida poslednja veza između naših muslimana u Bosni i Novom Pazaru i ostalog muslimanskog sveta. Oni postaju verska manjima, jedina muslimanska na Balkanu, a ta će činjenica ubrzati njihovo nacionalizovanje.³

Iseljavanje o kojem je tu riječ jest prvenstveno fizičko, ali je uz to i psihološko. Njima valja poreći vezu s vlastitom poviješću, kulturom i politikom, nametnuti im krivicu i onemogućiti ih u političkom osvješćenju. Budući da planirano iseljavanje ne može dati nikada potpune rezultate, valja uz njegov primijeniti nacionaliziranje, a to znači njihovo voljno umiranje u tome što jesu radi uskrsnuća u ideologijski nametanom srpstvu. To jest suštinski rasna teorija. Njeni izvođači u Drugom svjetskom ratu su brojni. Ali najznačajniji su tvorci i održavatelji ustaške Hrvatske i nedićevske Srbije. U obje te tvorevine usvojeni su i provođeni već spomenuti rasni zakoni Trećeg rajha. Tako, 1942. godine Ante Pavelić, poglavnik Nezavisne Države Hrvatske, piše:

[...] zemljopisno je Bosna sastavni dio države Hrvatske, što se vidi iz same zemaljske karte, a isto je tako i poviesno bila integralnim dielom Hrvatske. [...] Cjelokupna Bosna, kako je označeno berlinskim kongresom, t. j. sve do rieke Drine, pa djelomično i preko rieke Drine, bila je oduviek nastanjena sa najčišćim hrvatskim etničkim elementom.⁴

U navedenim gledanjima posve su porečeni i Bosna i njen narod. Ti stavovi su ideologijski temelj dogođenih zločina genocida nad Jevrejima, Srbima, Bošnjacima, Romima i drugim. Nositelji tog genocida su poraženi u Drugom svjetskom ratu, ali genocidska ideologija nije. Njena javljanja u različitim oblicima prepoznatljiva su i nakon Drugog svjetskog rata, pa i sada. Bitan sadržaj te genocidske ideologije je antibosanstvo, poricanje postojanja Bosne i njenog naroda s njihovim kulturnim i političkim povijestima, poricanje postojanja bosanskog naroda u njegovoj pluralnosti te njegovo svođenje na srpsko-hrvatsku dihotomiju s takozvanom muslimanskom anomalijom. Moša

² Vasa Čubrilović "Iseljavanje Arnauta"; u: Bože Čović, ur., Izvori velikosrpske agresije: Rasprave/dokumenti, kartografski prikazi, Zagreb: August Cesarec/Školska knjiga, 1991, 106–124, 113.

³ Isto, 110.

⁴ Ante Pavelić, "Pojam Bosne kroz stoljeća", Spremnost, 1 (1942): 1–2, 2.

Pijadae, jedan od vodećih komunističkih ideologa, kaže 1948. godine u Sarajevu:

Istorijski momenat igra ulogu samo ukoliko je u istorijskom razvitku ovih zemalja u njima stvoren naročiti odnos u njihovom nacionalnom sastavu, tako da u njoj [bosanskohercegovačkoj republici, op. a.] živi u nerazrušivoj izmešanosti deo srpskog i deo hrvatskog naroda, dok treći deo stanovništva sačinjavaju muslimani slovenskog porekla, koji su primili islam i koji sebe obeležavaju po verskoj pripadnosti, a u velikoj većini nacionalno nisu opredeljeni. Ova činjenica da se danas može u Evropi naći stanovništvo bez nacionalnog obeležja plod je one teške zaostalosti i velikog stagniranja, koje karakteriše skučenost turskog feudalizma. (...) Ne smemo se uspravljivati time što je nacionalno pitanje rešeno i ne smemo zbog zaoštavanja klasne borbe u periodu socijalističke izgradnje zaboravljati na nacionalno pitanje, zauzimati stav kao da ga više nema ili padati u pogrešno shvatanje da proces razvitka vodi stvaranju neke nove, bosanske nacije. To je zabluda opasna, zabluda koja ne znači nikakav napredak, već naprotiv nazadak prema postignutom rešenju nacionalnog pitanja u ovim oblastima.⁵

Prema tome, okrutnim prisilama, uz korištenje političkih i drugih moći, onemogućavano je tom dijelu bosanskog naroda da se iskazuje time što jest. Zato niotkud nisu mogli ući u neki sabor drukčiji od tog što su bili kad su iz njega izašli. Dopustivo im je, u vidicima kojima strasno pripada Milorad Dodik, da budu homogena masa njegovog shvatanja dehumaniziranog neprijatelja. Ako ne bi bili to, postoje pretpostavke političkog dogovora na osnovi društvenog povjerenja, nužnog preduvjeta boljeg života za sve, uz uvažavanje prava na razlike i odgovornosti za njih. Zato Milorad Dodik i drugi sudionici antibosanskih programa upravo to neće. Za njih je razaranje svih sadržaja bosanskohercegovačke društvene kohezije jedini način dosezanja zadanog cilja – raspad i uništenje bosanskohercegovačke države kao ravnopravnog činitelja internacionalnog poretka. A povjerenje je bosanskohercegovačkom društvu i njegovoj državi danas potrebno koliko i zrak i voda i hljeb.

Navedena tri ideologijska stava o Bosni i njenome narodu, svojstvena za ideologiju antibosanstva, zajedno sa stavovima Milorada Dodika, izabrani iz mnoštva sličnih u etnonacionalističkim opsjednutostima tokom 19. i 20. stoljeća, potvrđeni su kao netačni i opasni upravo genocidom dogođenim u

⁵ Moša Pijade, "Govor člana Politbiroa CK KPJ"; u: Veselin Mitrašević, ur., Prvi (osnivački) kongres komunističke partije Bosne i Hercegovine (1 – 5. novembar 1948): Stenografske bilješke, Sarajevo: Arhiv Centralnog komiteta SK BiH, Arhiv Bosne i Hercegovine, NIŠRO "Oslobođenje", 1988, 18–22, 19, 20, 21.

posljednjoj deceniji 20. stoljeća. Zato je te njegove stavove moguće procjenjivati na osnovi dokumenata bitnih za razumijevanje razornih djelovanja u internacionalnom poretku. Ovdje će biti navedena dva od tih dokumenata, odnosno njihova određenja rasizma.

Prema Internacionalnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, koju je 1965. godine usvojila Organizacija ujedinjenih nacija, u njenom članu 1. koncept rasne diskriminacije određen je kao “svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu koji imaju za svrhu ili za rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili ostvarenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili u svakom drugom području javnog života”⁶.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije, neovisni organ Vijeća Evrope za nadgledanje proširivanja ljudskih prava, u svojoj načelnoj Preporuci br. 7, usvojenoj 2002., određuje rasizam kao “vjerovanje da razlog kao što je rasa, boja kože, jezik, religija, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo, opravdava prijezir prema pojedincu ili grupi pojedinaca, ili osjećaj superiornosti nekog pojedinca ili grupe pojedinaca”⁷.

Prema danim određenjima, iznijeti stavovi Milorada Dodika su rasistički, i *de facto* i *de jure*, jer pripisuje bosanskohercegovačkim tužiocima i sudijama etničko porijeklo i religijsko pripadanje te im na osnovi toga, s prijezirom, poriče pravo da vrše povjerene im javne uloge. Time nije samo pravdan dogođeni i presuđeni zločin genocida. Mnogo više od tog, tim i sličnim stavovima čuvano je i snaženo trajanje genocidske ideologije, uvjeta za ponavljanja tog ili njemu sličnih zločina.

Odgovorani čovjek prolazi pored onog što ga se ne tiče kao da ga i ne vidi. Ali šutnja pred onim što se tiče njega i drugih ljudi čini ga moralno neosjetljivim te zato i nedjelatnim u čuvanju i snaženju pravnog poretka, jamstva za opstanak i ozbiljenje ljudskosti. Pred tim što Milorad Dodik govori i čini niko nema pravo na šutnju.

⁶ Vidjeti: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20660/volume-660-I-9464-English.pdf> (pristupljeno 19. 12. 2023.)

⁷ Vidjeti: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5aae> (pristupljeno 19. 12. 2023.)